

Rapportage landelijke
slaaplaatstelling
van Kemphaan (*Calidris
pugnax*) in 2023

Jip Louwe Kooijmans
Sovon-rapport 2023/104

Rapportage landelijke slaapplaatstelling van Kemphaan (*Calidris pugnax*) in 2023

Jip Louwe Kooijmans

Sovon-rapport 2023/104

Dit rapport is samengesteld in opdracht van
Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening &
stichting Wageningen University & Research WOT N&M

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2023

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening, stichting Wageningen University & Research WOT N&M, BIJ12.

Wijze van citeren: J.Louwe Kooijmans. 2023. Rapportage landelijke slaapplaatstelling van Kempphaan (*Calidris pugnax*) in 2023. Sovon-rapport 2023/104. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Foto's omslag: Harvey van Diek

ISSN-nummer: 2212 5027
Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl
website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting	6
1. Inleiding	7
2. Methodiek	8
2.1. werkwijze	8
2.2. invloed van het weer	8
3. Resultaten	9
3.1. Aantal tellingen	9
3.2. Spreiding en getelde aantallen	9
3.3. Natura-2000	9
3.4. Overige soorten	10
4. Achtergrond	11
4.1. Kempfaan in NL	11
4.2. Internationale context	11
Literatuur	12

Samenvatting

Het doel van deze slaapplaatstellingen is om het aantal doortrekkende Kemphanen te monitoren in het kader van Natura 2000-doelstellingen. De landelijke Kempshaantelling leverde in 2023 een seizoensmaximum van bijna 14.500 Kemphanen, waarvan ruim 8750 in Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor Kemphaan. De meeste bezette slaapplaatsen lagen in de provincie Fryslân.

De aantallen in alle Natura 2000-gebieden blijven achter bij de instandhoudingsdoelen, met uitzondering van de Oostvaardersplassen.

De afname van het aantal doortrekkende Kemphanen is geen exclusief Nederlands fenomeen. Het blijkt dat in het voorjaar steeds meer Kemphanen een oostelijker trekroute nemen en Nederland dan niet meer aandoen.

1. Inleiding

In deze rapportage staat een toelichting op de landelijke Kemphaantelling uitgevoerd in het voorjaar van 2023. Het doel van deze slaapplaatstellingen is om het aantal doortrekkende Kemphanen te monitoren in het kader van Natura 2000-doelstellingen. De tellingen werden georganiseerd door Sovon in opdracht van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening, stichting Wageningen University & Research WOT N&M en BIJ12. Deze telling is nodig om een goed beeld te krijgen van het maximum aantal Kemphanen dat op één moment gebruik maakt van Natura 2000-gebieden in Nederland. De landelijke Kemphaantellingen is onderdeel van een reeks en wordt eens in de vier jaar gehouden, voor het laatst in 2019.

Projectleiding en landelijke coördinatie lagen in handen van Jip Louwe Kooijmans, coördinatie van de tellingen in de provincie Fryslân lag in handen van Sjouke Scholten. Gegevensverwerking, validatie, basisoplevering werd uitgevoerd door Erik van Winden en de kwaliteitscontrole werd gedaan door Chris van Turnhout.

Sovon bedankt alle tellers voor hun inzet.

2. Methodiek

2.1. werkwijze

Om een goed beeld te krijgen van het maximum aantal Kemphanen dat op één moment gebruik maakt van Natura 2000-gebieden, als slaappleaats en/of als foeraergebied in Nederland, is een simultaantelling nodig. Bovendien verblijven Kemphanen ook buiten Natura 2000-gebieden, dit vraagt om een simultaantelling met bredere landelijke dekking. Het is gebleken dat deze tellingen een goed beeld geven van de in ons land verblijvende aantallen van Kemphaan. Slaappleaatsgegevens worden gepresenteerd als seizoensmaxima, omdat een maximum een sterk schommelend aantal, zoals gebruikelijk bij slaappleaatsen, beter vertegenwoordigt dan een gemiddelde.

De tellingen zijn uitgevoerd volgens de methodiek van het Meetnet Slaappleaatsen van Sovon. Dit betekent dat geteld wordt van één uur voor zonsondergang tot een half uur erna. Dit is volgens het zelfde telprotocol als de eerdere tellingen in de reeks. De landelijke telperiodes waren van:

- 4 tot en met 19 maart, met als voorkeursdatum 11 maart
- 25 maart tot en met 9 april, met als voorkeursdatum 1 april

In de provincie Fryslân, waar de meeste Kemphanen zijn te verwachten, is vaker geteld om zo de beste periode van de doortrek te vangen met te de tellingen. De landelijke coördinatie van de tellingen is uitgevoerd door Sovon. Voorafgaand aan de tellingen werden tellers op verschillende manieren actief geworden om mee te doen aan deze telling:

- Een landelijke oproep is geplaatst in de digitale nieuwsbrief van Sovon in de maand voorafgaand aan de eerste telling.
- De teldata zijn bekend gemaakt op de website van Sovon.
- Ruim 300 tellers, die hebben deelgenomen aan eerdere edities van deze telling, kregen persoonlijk een email met een oproep om te gaan tellen.
- Voor vacante telgebieden werden actief tellers geworven, met name in de bekende weidevogelregio's, zoals: Noord-Holland, Fryslân en het Groene Hart. Alsmede voor N2000-gebieden met een instandhoudingsdoelstelling voor Kemphaan.

De Oostvaardersplassen zijn geteld tijdens de maandelijks vliegtuigtellingen van het IJsselmeergebied.

De gegevens van de slaappleaatsstellingen, inclusief de aantallen van enkele andere steltlopersoorten, zijn rechtstreeks of via de tel-app Avimap ingevoerd in de database van Sovon. Dit is door de tellers zelf gedaan of door medewerkers van Sovon.

Ondanks de grote inzet lukte het niet altijd om alle gebieden tweemaal volledig te tellen. Daarom is voor het bepalen van trends samen met het CBS een procedure ontwikkeld om ontbrekende maandelijks tellingen via een eenduidige systematiek bij te schatten, de zogeheten *impute*. Voor deze bewerkingsstappen worden telgebieden ingedeeld in een aantal regio's, die strata worden genoemd, die overeenkomen wat betreft habitat, seizoensverloop en aantalsontwikkelingen. De door Sovon uitgevoerde procedure van *imputing* houdt rekening met de verhouding tussen de gemiddelde aantallen in (a) het telgebied en vergelijkbare gebieden (in dezelfde regio), (b) de ontbrekende maand en de overige maanden, en (c) het ontbrekende jaar en de overige jaren in de reeks. De bewerking wordt uitgevoerd met het pakket U-index (Bell 1995).

Deze werkwijze blijkt in het algemeen goede schattingen op te leveren (Soldaat *et al.* 2004), maar kunnen uiteraard echte tellingen nooit helemaal vervangen.

2.2. invloed van het weer

Het voorjaar van 2023 startte laat en de temperatuur bleef langere tijd aan de lage kant. De week voor de eerste telling werd gekenmerkt door koud weer. De temperatuur lag ook overdag rond het vriespunt en er viel veel neerslag in de vorm van regen en natte sneeuw. Het weer had tijdens de eerste telronde een negatieve weerslag op het getelde aantal Kemphanen. Bij de tweede telling was het weer totaal anders dan tijdens de eerste telling. De eerste week van april stond een overheersende zuidenwind, wat in de regel gunstig is voor trekvogels. In deze telperiode was het aantal Kemphanen vele malen hoger dan tijdens de eerste telling.

3. Resultaten

3.1. Aantal tellingen

In het voorjaar van 2023 werden in totaal 411 tellingen uitgevoerd op Kemphaanslaapplaatsen.

Tijdens de eerste telling, tussen 4 - 19 maart, werd in 168 telgebieden een slaapplaatsstelling uitgevoerd. Op 37 van deze 168 slaapplaatsen werden één of meer Kemphanen geteld. Tijdens de tweede telling, van 25 maart - 4 april, werd op 157 telgebieden een slaapplaatsstelling uitgevoerd. Op 25 van deze slaapplaatsen werden één of meer Kemphanen geteld. Tussen de eerste en tweede landelijke telperiode werden in Fryslân aanvullende tellingen uitgevoerd in 18 telgebieden. Na de tweede telperiode werden in Fryslân 68 extra tellingen uit gevoerd in 33 telgebieden.

3.2. Spreiding en getelde aantallen

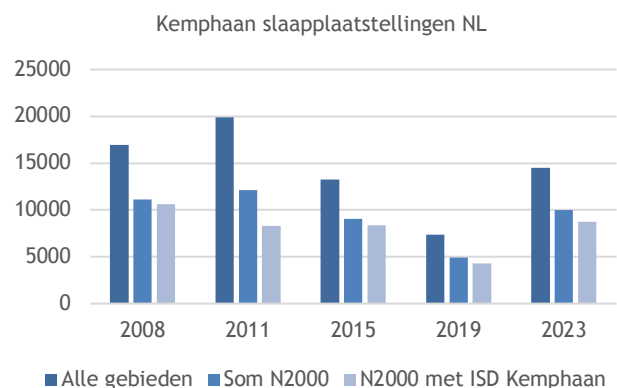
De landelijke Kemphaantelling leverde in 2023 een seizoensmaximum van 14.477 Kemphanen op.

Dit aantal is opvallend hoger dan tijdens de twee voorgaande edities van de landelijke Kemphaantelling in 2015 en 2019. Dit is mogelijk een neveneffect van het slechte weer in de maand maart, waardoor de doortrekkpiek meer geconcentreerd was in een korte periode in april. Bovendien werden veel plasdrasgebieden in mei snel ongeschikt van wege droogte, waarna de Kemphanen verder trokken naar hun broedgebieden. De bijschatting (impute) bedraagt dit jaar slechts 23,6%, dit is het laagste van alle vijf edities van de landelijke Kemphaantelling. Dit komt waarschijnlijk doordat er gericht tellers zijn geworven voor vacante telgebieden.

De meeste bezette slaapplaatsen lagen in de provincie Fryslân. Zoals gezegd had het weer zijn weerslag op de tellingen. Met name tijdens in de eerste telronde waren de getelde aantallen aan de lage kant. Op zes van de 37 bezette slaapplaatsen werden 100 of meer Kemphanen geteld. De enige groep met meer dan 100 kemphanen buiten Fryslân werd geteld in Delta Schuitenbeek bij Putten (Gld.) Tijdens de tweede telronde waren de slaapplaatsen beduidend groter. Op zeven slaapplaatsen werden meer dan 1000 Kemphanen geteld. Deze slaapplaatsen lagen allen in de provincie Fryslân (figuren 1.1 en 1.2).

3.3. Natura-2000

Voor verschillende Natura 2000-gebieden zijn instandhoudingsdoelstellingen voor Kemphaan vastgesteld, als slaapplaats (tabel 1). Van het totaal aantal getelde Kemphanen verbleef twee derde deel in natura 2000-gebieden (9995) waarvan de meerderheid (8753) in N2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor Kemphaan (grafiek 1).

Grafiek 1: Overzicht geteld aantal Kemphanen tijdens landelijke slaapplaatsstellingen sinds 2008.

Tabel 1: Overzicht van instandhoudingsdoelen (ISD) en seizoensmaxima (SOVON & CBS) van Natura 2000-gebieden met een slaapplaatsfunctie voor de Kemphaan van de afgelopen vijf tellingen.

Natura 2000-gebied		ISD	Seizoensmaximum				
			2023	2019	2015	2011	2008
10	Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.	2.300	943	690	2673	1841	2678
11	Witte en Zwarte Brekken	6.300	524	353	1.250	702	300
12	Sneekermeergebied	5.200	2865	610	2484	1073	2.500
72	IJsselmeer	17.300	3856	1357	1791	4589	5.150
78	Oostvaardersplassen	210	565	1281	157	95	0

De bijschatting voor Natura 2000-gebieden is met 15,9% veel lager dan de landelijke bijschatting. Dit is een gevolg van een betere teldekking in Natura 2000-gebieden. Het aantal in ons land verblijvende Kemphanen voldoet bij lange na niet meer aan de instandhoudingsdoelen. Met uitzondering van de Oostvaardersplassen blijven de aantallen in alle aangewezen gebieden achter bij de doelstelling. In de Oostvaardersplassen wordt het doelaantal gehaald omdat daar in augustus, dus tijdens de najaarstrek, de hoogste aantallen Kemphanen verblijven.

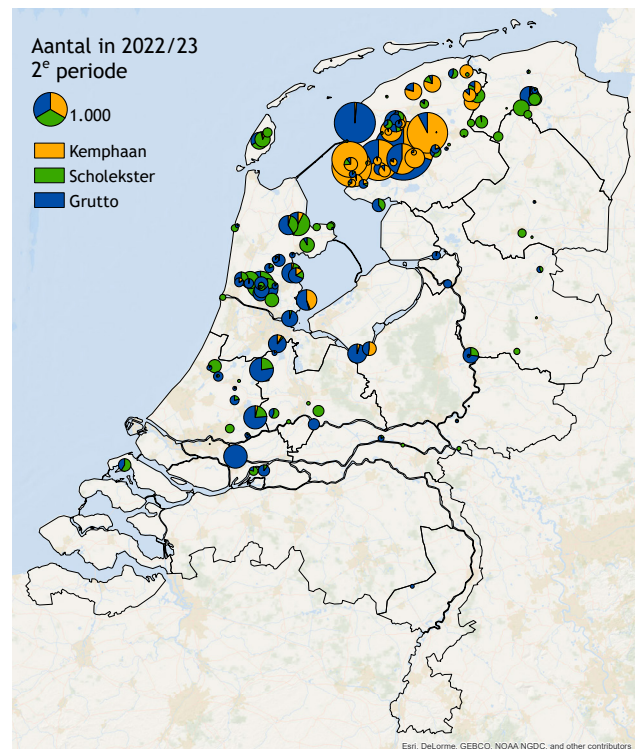
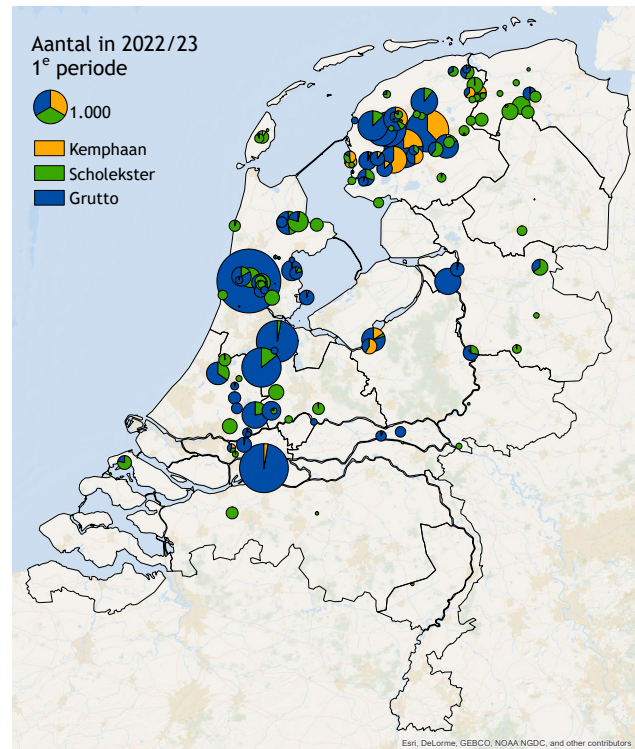
3.4. Overige soorten

Zoveel als mogelijk worden tijdens Kemphaan-tellingen ook alle andere soorten meegeteld met een instandhoudings-doelstelling voor de slaapfunctie in Natura 2000-gebieden; in elk geval Regenwulp, Wulp, Grutto en Scholekster (zowel binnen als buiten de relevante Natura 2000-gebieden).

Scholekster en Grutto staan als soort op de vaste tellijst van kemphaanslaapplaatstellingen, Wulp en Regenwulp zijn zogeheten ‘bijschrijfsorten’. De getelde aantallen van Kemphaan, Scholekster en Grutto zijn weergegeven in figuur 1.1 en figuur 1.2.

Wulp is op 53 verschillende slaapplaatsen geteld met 1 of meer individuen. Hiervan werden er 45 geteld in maart (totaal 12.000 Wulpen) en 22 in april (totaal 4750 Wulpen). De feitelijk doortrekkie van deze soort wordt geteld tijdens een aparte Wulpenslaapplaatstellingen in februari, die een vast onderdeel is van het Meetnet Slaapplaatsen.

Van Regenwulp werd tijdens de twee reguliere telperiodes slecht één individu geteld. In telgebieden waar in april extra tellingen werden gedaan werd op 30 verschillende slaapplaatsen 1 of meer Regenwulpen geteld. De doortrekkie van deze soort valt rond de wisseling van de maanden april/mei, dus feitelijk buiten de ideale telperiode voor kemphaan.

Figuur 1.1 en 1.2 Getelde aantallen van Kemphaan, Grutto en Scholekster op slaapplaatsen tijdens eerste telperiode (4-19 maart 2023) en tijdens de tweede telperiode (25 maart - 9 april 2023). Het zwaartepunt van het voorkomen van Kemphaan (geel) ligt overduidelijk in de provincie Fryslân.

4. Achtergrond

4.1. Kemphaan in NL

Als broedvogel is de Kemphaan bijna uit ons land verdwenen. De laatste broedvogels houden zich op in extensief benutte graslanden, meest met aangepast beheer, in Friesland en Noord-Holland. Kemphanen zijn het hele jaar in ons land te zien, met de hoogste aantallen tijdens de trektijd.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling is een leefgebied met voldoende omvang en van voldoende kwaliteit voor een seizoensmaximum van 39.500 vogels in het landelijke netwerk van monitoringsgebieden, waarvan 31.310 in N2000-gebieden.

4.2. Internationale context

Het aantal Kemphanen dat tijdens de voorjaarsstrek ons land aandoet is veel lager dan de aantallen die tot aan het eind van de vorige eeuw in Nederland werden geteld. Deze afname van de Kemphaan is geen exclusief Nederlands fenomeen, de gehele flyway-populatie neemt al decades lang af (Keller *et al* 2020). De Europese broedpopulatie was redelijk stabiel tot in de jaren 90 van de 20e eeuw. Sindsdien is sprake van sterke aantalsafname die gepaard gaat met een enorme inkrimping van het Europese verspreidingsgebied (Keller *et al* 2020, BirdLife 2021). Een populatiestudie van de universiteit van Groningen stelt dat het accent van de broedpopulatie significant oostwaarts is verschoven naar het Aziatische deel van het verspreidingsgebied (Rakhimberdiev *et al* 2011). Uit ringonderzoek blijkt ook dat in het voorjaar steeds meer Kemphanen een oostelijker trekroute nemen en Nederland dan niet meer aan doen (vogeltrekatlas).

Literatuur

Bell M.C.1995. UINDEX 4. A computer programme for estimating population index numbers by the Underhill-method. The Wildfowl & Wetlands Trust, Slimbridge.

BirdLife International. 2021. European Red List of Birds 2021. Cambridge.

Keller, V., Herrando, S., Voříšek, P., Franch, M., Kipson, M., Milanese, P., Martí, D., Anton, M., Klvaňová, A., Kalyakin, M.V., Bauer, H.-G. & Foppen, R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.

Rakhimberdiev, E., Y. Verkuil, A. Saveliev, R. Vaisanen, J. Karagicheva, M. Soloviev, P. Tomkovich, T. Piersma. 2011. A global population redistribution in a migrant shorebird detected with continent-wide qualitative breeding survey data. Diversity and Distributions, 17(1), 144-151.

Soldaat L., van Winden E., van Turnhout C., Berrevoets C., van Roomen M. & van Strien A. 2004. De berekening van indexen en trends bij het watervogelmeetnet. Sovon-rapport 2004/02. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

natura2000.nl/profielen/a151-kemphaan

[Vogeltrekatlas.nl](https://vogeltrekatlas.nl)

In opdracht van:

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

